

fit@hcmus

Cơ sở dữ liệu

Phép tính quan hệ

Relational Calculus – Ngôn ngữ tân từ

Nguyen Ngoc Minh Chau

Nội dung

- **Giới thiệu**
- Nhắc lại về lý thuyết logic
- Phép tính quan hệ trên bộ

Giới thiệu

- Ngôn ngữ truy vấn hình thức dựa trên **lý thuyết logic** do Codd đề nghị năm 1972
- Sử dụng biểu thức logic để định nghĩa hình thức kết quả câu truy vấn
  - Dựa trên lý thuyết logic
  - Phi thủ tục
  - Rút trích “**cái gì**” hơn là “**làm thế nào**”
- Khả năng diễn đạt tương đương ĐSQH

Giới thiệu (2)

- Phân loại
  - Phép tính quan hệ trên bộ
    - Biến thiên trên bộ trong quan hệ
    - SQL
  - Phép tính quan hệ trên miền
    - Biến thiên trên thành phần miền giá trị
    - QBE (Query By Example)
    - DataLog (Database Logic)

Nội dung

- Giới thiệu
- **Nhắc lại về lý thuyết logic**
- Phép tính quan hệ trên bộ

Nhắc lại về lý thuyết logic

- **Biểu thức logic:** luôn có giá trị “đúng” hay “sai”
  - Bây giờ là tháng 8.
  - $1 > 5$ (phát biểu hằng sai)
- **Các khái niệm:**
  - Biến: đại lượng biến thiên: $x, y, z, \dots$
  - Phép toán logic: $\neg$: phủ định, $\Rightarrow$: kéo theo, $\wedge$: và, $\vee$: hoặc
  - Lượng từ: $\exists$: tồn tại, $\forall$: với mọi
  - Công thức: các biểu thức xây dựng dựa trên biểu thức logic

Nhắc lại về lý thuyết logic

- Một số ví dụ về công thức logic
  - $P(t), \neg P(t), Q(t)$
  - $\neg P(t) \wedge Q(t)$
  - $\exists t(P(t))$
  - $\forall t(P(t))$

Nội dung

- Giới thiệu
- Nhắc lại về lý thuyết logic
- **Phép tính quan hệ trên bộ**

Phép tính quan hệ trên bộ

- Truy vấn được biểu diễn bởi một biểu thức
- Biểu thức phép tính quan hệ trên bộ có dạng
  - t là biến bộ
    - Có giá trị là một bộ của quan hệ trong CSDL
    - $t.A$ là giá trị của bộ t tại thuộc tính A
  - P là công thức (predicate) có liên quan đến t
    - $P(t)$ có giá trị ĐÚNG hoặc SAI phụ thuộc vào t
  - Kết quả trả về là tập các bộ t sao cho $P(t)$ đúng

$$\{ t.A \mid P(t) \}$$

Ví dụ 1

- Tìm các giáo viên có lương trên 2000

$$\{ \mathbf{t} \mid \underbrace{\text{GIAOVIEN}(t)}_{P(t)} \wedge \underbrace{t.\text{LUONG} > 2000}_{Q(t)} \}$$

- Tìm các bộ t thuộc quan hệ giáo viên và thuộc tính lương có giá trị trên 2000

- Kết quả : t là các bộ thỏa mãn $P(t)$ và $Q(t)$ đúng
- $\text{GIAOVIEN}(t)$ đúng
  - Nếu t là một bộ của quan hệ GIAOVIEN
- $t.\text{LUONG} > 2000$ đúng
  - Nếu thuộc tính LUONG của t có giá trị trên 2000

Ví dụ 2

- Tìm mã số và họ tên giáo viên có lương trên 2000

$$\{ \mathbf{t.MAGV, t.HOTEN} \mid \underbrace{GIAOVIEN(t) \wedge t.LUONG > 2000}_{P(t)} \}$$

- Tập các MAGV và HOTEN của những bộ t sao cho t là một thể hiện của GIAOVIEN và t có giá trị lớn hơn 2000 tại thuộc tính LUONG

- Kết quả :
- Tìm những bộ t thuộc GIAOVIEN có thuộc tính lương lớn hơn 2000
- Lấy ra các giá trị tại thuộc tính MAGV và HOTEN

Ví dụ 3

- Cho biết các giáo viên (MAGV) làm việc ở bộ môn ‘Hệ thống thông tin’
  - Lấy ra những bộ t thuộc GIAOVIEN
  - So sánh t với một bộ s nào đó để tìm ra những giáo viên làm việc ở bộ môn ‘Hệ thống thông tin’
  - Lượng từ “tồn tại” của phép toán logic:

$$(\exists t)(Q(t))$$

TRUE → Tồn tại ít nhất 1 bộ t sao cho biểu thức $P(t)$ đúng

FALSE → Không có bộ t nào làm cho biểu thức $P(t)$ đúng

Ví dụ 3

- Cho biết các giáo viên (MAGV) làm việc ở bộ môn 'Hệ thống thông tin'

$\{ t.MAGV \mid GIAOVIEN(t) \wedge$

$(\exists s) (BOMON(s) \wedge$

$s.TENBM = \text{'Hệ thống thông tin'} \wedge$

$s.MABM = t.MABM) \}$

$Q(s)$

GIAOVIEN

MAGV	HOTEN	MABM
1	Nguyễn Hoài An	HTTT
2	Trần Trà Hương	MMT
3	Nguyễn Nam Sơn	CNPM
4	Lý Hoàng Hà	HTTT

BOMON

MABM	TENBM
HTTT	Hệ thống thông tin
CNPM	Công nghệ phần mềm
MMT	Mạng máy tính

MAGV

1
4

-
- 1.Lấy mã đề tài được tham gia bởi các giáo viên thuộc bộ môn ‘Khoa Học Máy Tính’
  - 2.Lấy tên của các trưởng bộ môn.
  - 3.Lấy tên của các trưởng bộ môn có tham gia chủ nhiệm đề tài.
  - 4.Lấy tên giáo viên và tên người quản lý chuyên môn của họ.
  - 5.Tên các giáo viên quản lý chuyên môn có tham gia đề tài.

GIÁOVIÊN (MÃGV, HỌTÊN, LƯƠNG, PHÁI, NGÀY SINH, SỐNHÀ, ĐƯỜNG, QUẬN, THÀNH PHỐ, GVQLCM, MÃBM)

GV_ĐT (MÃGV, ĐIỆN THOẠI)

BỘMÔN (MÃBM, TÊNBM, PHÒNG, ĐIỆN THOẠI, TRƯỞNGBM, MÃKHOA, NGÀY NHẬN CHỨC)

KHOA (MÃKHOA, TÊNKHOA, NĂM TL, PHÒNG, ĐIỆN THOẠI, TRƯỞNG KHOA, NGÀY NHẬN CHỨC)

ĐỀ TÀI (MÃĐT, TÊNĐT, KINH PHÍ, CẤP QL, NGÀY BĐ, NGÀY KT, MÃCĐ, GVCNĐT)

CHỦ ĐỀ (MÃCĐ, TÊN CĐ)

CÔNG VIỆC (MÃĐT, STT, TÊN CV, NGÀY BĐ, NGÀY KT)

THAM GIẢ ĐT (MÃGV, MÃĐT, STT, PHỤC CẤP, KẾT QUẢ)

Ví dụ 4

- Cho biết tên các giáo viên (HOTEN) tham gia đề tài hoặc là trưởng bộ môn

$\{ t.HOTEN \mid GIAOVIEN(t) \wedge ($

$(\exists s)(THAMGIADT(s) \wedge t.MAGV = s.MAGV) \vee$

$(\exists u)(BOMON(u) \wedge t.MAGV = u.TRUONGBM)) \}$

GIAOVIEN		
	MAGV	HOTEN
t1	1	Nguyễn Hoài An
t2	2	Trần Trà Hương
t3	3	Nguyễn Nam Sơn
t4	4	Lý Hoàng Hà

THAMGIADT	
MAGV	MADT
1	1
3	2

BOMON	
MABM	TRUONGBM
HTTT	1
CNPM	4
MMT	null

Ví dụ 5

- Cho biết tên các giáo viên (HOTEN) vừa không tham gia đề tài vừa không chủ nhiệm đề tài

$\{ t.HOTEN \mid GIAOVIEN(t) \wedge$

$\neg (\exists s) (THAMGIADT(s) \wedge t.MAGV = s.MAGV) \wedge$

$\neg (\exists u) (DETAI(u) \wedge t.MAGV = u.GVCNDT) \}$

GIAOVIEN		THAMGIADT		DETAI	
MAGV	HOTEN	MAGV	MADT	MADT	GVCNDT
1	Nguyễn Hoài An	1	1	1	1
2	Trần Trà Hương	3	2	2	2
3	Nguyễn Nam Sơn			3	null
4	Lý Hoàng Hà				

Ví dụ 6

- Với mỗi bộ môn của khoa CNTT, cho biết họ tên giáo viên là trưởng bộ môn.

$\{ s.MABM, t.HOTEN \mid BOMON(s) \wedge GIAOVIEN(t) \wedge s.MAKHOA = 'CNTT' \wedge s.TRUONGBM = t.MAGV \}$

BOMON		
MABM	MAKHOA	TRUONGBM
HTTT	CNTT	1
CNPM	CNTT	4
MMT	CNTT	null

GIAOVIEN		
MAGV	HOTEN	MABM
1	Nguyễn Hoài An	HTTT
2	Trần Trà Hương	MMT
3	Nguyễn Nam Sơn	CNPM
4	Lý Hoàng Hà	CNPM

MABM	HOTEN
HTTT	Nguyễn Hoài An
CNPM	Lý Hoàng Hà

Ví dụ 7

- Cho biết tên các giáo viên nữ và tên khoa của giáo viên này

$$\{t.HOTEN, u.TENKHOA \mid GIAOVIEN(t) \wedge KHOA(u) \wedge t.PHAI = 'Nữ' \wedge$$
$$(\exists s)(BOMON(s) \wedge s.MAKHOA = u.MAKHOA \wedge s.MABM = t.MABM) \}$$

Ví dụ 8

- Tìm các giáo viên (MAGV, HOTEN) tham gia vào **tất cả** các đề tài
- Cấu trúc “với mọi” của phép toán logic

$$(\forall t) (P(t))$$

TRUE → Mọi bộ t làm cho biểu thức $P(t)$ **đúng**

FALSE → Có ít nhất 1 bộ t làm cho biểu thức $P(t)$ **sai**

Ví dụ 8 (tt)

- Tìm các giáo viên (MAGV, HOTEN) tham gia vào tất cả các đề tài

$\{ \mathbf{t.MAGV}, \mathbf{t.HOTEN} \mid \text{GIAOVIEN}(\mathbf{t}) \wedge$

$(\forall \mathbf{s})(\text{DETAI}(\mathbf{s}) \wedge (\exists \mathbf{u})(\text{THAMGIADT}(\mathbf{u}) \wedge$

$\mathbf{u.MADT} = \mathbf{s.MADT} \wedge \mathbf{t.MAGV} = \mathbf{u.MAGV})) \}$

GIAOVIEN		DETAI		THAMGIADT				
	MAGV	HOTEN		MADT	TENDT		MAGV	MADT
t1	1	Nguyễn Hoài An	s1	1	...	u1	1	1
t2	2	Trần Trà Hương	s2	2	...	u2	2	2
t3	3	Nguyễn Nam Sơn	s3	3	...	u3	4	1
t4	4	Lý Hoàng Hà				u4	4	2
						u5	4	3

Ví dụ 9

- Tìm các giáo viên (MAGV, HOTEN) tham gia vào tất cả các đề tài do giáo viên mã số 2 làm chủ nhiệm
- Cấu trúc “kéo theo” của phép tính logic

$$P \Rightarrow Q$$

Nếu P thì Q

Ví dụ 9 (tt)

- Tìm các giáo viên (MAGV, HOTEN) tham gia vào tất cả các đề tài do giáo viên mã số 2 làm chủ nhiệm

$$\begin{aligned} & \{ t.MAGV, t.HOTEN \mid GIAOVIEN(t) \wedge \\ & (\forall s)((DETAI(s) \wedge \\ & s.GVCNDT = 2) \Rightarrow (\exists u(THAMGIADT(u) \wedge \\ & u.MADT = s.MADT \wedge \\ & t.MAGV = u.MAGV))) \} \end{aligned}$$

GIAOVIEN

	MAGV	HOTEN
t1	1	Nguyễn Hoài An
t2	2	Trần Trà Hương
t3	3	Nguyễn Nam Sơn
t4	4	Lý Hoàng Hà

DETAI

	MADT	GVCNDT
s1	1	2
s2	2	1
s3	3	2
s4	4	null
s5	5	4

THAMGIADT

	MAGV	MADT
u1	1	1
u2	1	3
u3	2	1
u4	4	2
u5	2	3
	4	3
	4	5

$\{ t.MAGV, t.HOTEN \mid GIAOVIEN(t) \wedge$

$(\forall s)((DETAI(s) \wedge$

$s.GVCNDT = 2) \Rightarrow (\exists u(THAMGIADT(u) \wedge$

$u.MADT = s.MADT \wedge$

$t.MAGV = u.MAGV))) \}$

MAGV
1
2

Định nghĩa hình thức

- Một công thức truy vấn tổng quát có dạng

$$\{ t_1.A_i, t_2.A_j, \dots t_n.A_k \mid P(t_1, t_2, \dots, t_n) \}$$

- $t_1, t_2, \dots, t_n$ là các biến bộ
- $A_i, A_j, \dots, A_k$ là các thuộc tính trong các bộ t tương ứng
- P là công thức
  - P là công thức nguyên tố
  - Hoặc được hình thành từ những công thức nguyên tố

Biến bộ

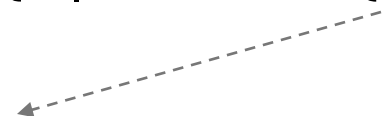
- Biến tự do (free variable)

$\{ t \mid \text{GIAOVIEN}(t) \wedge t.\text{LUONG} > 2000 \}$

 t là biến tự do

- Biến kết buộc (bound variable)

$\{ t \mid \text{GIAOVIEN}(t) \wedge (\exists s)(\text{BOMON}(s) \wedge s.\text{MABM} = t.\text{MABM} \wedge$
 $s.\text{TENBM} = \text{“Hệ thống thông tin”}) \}$

 Biến tự do

 Biến kết buộc

Công thức nguyên tố

$R(t)$

- (i)
  - t là biến bộ
  - R là quan hệ

GIAOVIEN (t)

$t.A \theta s.B$

- (ii)
  - A là thuộc tính của biến bộ t
  - B là thuộc tính của biến bộ s
  - θ là các phép so sánh $<, >, \leq, \geq, \neq, =$

$t.MAGV = s.MAGV$

$t.A \theta c$

- (iii)
  - c là hằng số
  - A là thuộc tính của biến bộ t
  - θ là các phép so sánh $<, >, \leq, \geq, \neq, =$

$s.LUONG > 30000$

Công thức nguyên tố (tt)

- Mỗi công thức nguyên tố đều mang giá trị ĐÚNG hoặc SAI
  - Gọi là chân trị của công thức nguyên tố

$$t \in R$$

- Công thức (i)
  - Chân trị ĐÚNG nếu t là một bộ thuộc R
  - Chân trị SAI nếu t không thuộc R

R	A	B	C
	α	10	1
	α	20	1

$t1 = \langle \alpha, 10, 1 \rangle$

$t2 = \langle \alpha, 20, 2 \rangle$

$t1 \in R$ có chân trị ĐÚNG

$t2 \in R$ có chân trị SAI

Công thức nguyên tố (tt)

$t.A \theta s.B$

$t.A \theta c$

- Công thức (ii) và (iii)

- Chân trị tùy thuộc vào việc thay thế giá trị thật sự của bộ vào vị trí biến bộ

R	A	B	C
	α	10	1
	α	20	1

Nếu t là bộ $\langle \alpha, 10, 1 \rangle$

Thì $t.B > 5$ có chân trị ĐÚNG ($10 > 5$)

Công thức

- Được hình thành từ công thức nguyên tố thông qua các phép toán logic hoặc các lượng từ
  - Phủ định $\neg P(t)$
  - Toán tử và $P(t) \wedge Q(t)$
  - Toán tử hoặc $P(t) \vee Q(t)$
  - Cấu trúc tồn tại $(\exists t)(P(t))$
  - Cấu trúc với mọi $(\forall t)(P(t))$
  - Phép toán kéo theo : $P(t) \Rightarrow Q(t)$

Qui tắc

- (1) Mọi công thức nguyên tố là công thức
- (2) Nếu P là công thức thì
  - $\neg(P)$ là công thức
  - (P) là công thức
- (3) Nếu $P1$ và $P2$ là các công thức thì
  - $P1 \vee P2$ là công thức
  - $P1 \wedge P2$ là công thức
  - $P1 \Rightarrow P2$ là công thức

Qui tắc (tt)

- (4) Nếu $P(t)$ là công thức thì
  - $\forall t (P(t))$ là công thức
    - Chân trị ĐÚNG khi $P(t)$ ĐÚNG với mọi bộ t .
    - Chân trị SAI khi có ít nhất 1 bộ t làm cho $P(t)$ SAI
  - $\exists t (P(t))$ là công thức
    - Chân trị ĐÚNG khi có ít nhất 1 bộ làm cho $P(t)$ ĐÚNG
    - Chân trị SAI khi $P(t)$ SAI với mọi bộ t

Qui tắc (tt)

- (5) Nếu P là công thức nguyên tố thì
  - Các biến bộ t trong P là biến tự do
- (6) Công thức $P = P1 \wedge P2$, $P = P1 \vee P2$, $P = P1 \Rightarrow P2$
  - Sự xuất hiện của biến t trong P là tự do hay kết buộc phụ thuộc vào việc nó là tự do hay kết buộc trong $P1$, $P2$

Một số biến đổi

- (i) $P1 \wedge P2 = \neg (\neg P1 \vee \neg P2)$
- (ii) $\forall t (R(t) \wedge (P(t))) = \neg \exists t (\neg R(t) \vee \neg P(t))$
- (iii) $\exists t (R(t) \wedge (P(t))) = \neg \forall t (\neg R(t) \vee \neg (P(t)))$
- (iv) $P \Rightarrow Q = \neg P \vee Q$

Công thức an toàn

- Xét công thức

$$\{ t \mid \neg (\text{GIAOVIEN}(t)) \}$$

Ý nghĩa: liệt kê tất cả t không phải giáo viên

- Có rất nhiều bộ t không thuộc quan hệ GIAOVIEN
  - Thậm chí không có trong CSDL
  - Kết quả trả về không xác định
-
- Một công thức P gọi là an toàn nếu các giá trị trong kết quả đều lấy từ miền giá trị của P
    - $\text{Dom}(P)$
    - Tập các giá trị được đề cập trong P

Công thức an toàn (tt)

- Ví dụ

$$\{ t \mid \text{GIAOVIEN}(t) \wedge t.\text{LUONG} > 30000 \}$$

- $\text{Dom}(\text{GIAOVIEN}(t) \wedge t.\text{LUONG} > 30000)$
- Là tập các giá trị trong đó
  - Có giá trị trên 3000 tại thuộc tính LUONG
  - Và các giá trị khác tại những thuộc tính còn lại
- Công thức trên là an toàn

Quiz

- NGÀNH (MÃNGÀNH, TÊNNGÀNH, SỐCĐBẮTBUỘC, TSSV)
  - CHUYÊNỀ (MÃCĐ, TÊNCD, SỐSVTĐ, MANGANH)
  - CĐ_MỞ (MÃCĐ, HOCKY, NĂM)
  - ĐĂNGKÝ (MÃSV, MÃCĐ, HOCKY, NĂM, ĐIỂM)
  - SINHVIÊN (MÃSV, HỌTÊN, PHÁI, NGÀY SINH, ĐCHI, MÃNGÀNH, MÃLỚP)
  - LOPHOC (MÃLỚP, LỚPTRƯỞNG, SỈSỐ)
-
- Phát biểu “Cho biết thông tin chuyên đề chưa được mở trong HK1 năm 2019” được thể hiện bằng câu truy vấn nào sau đây:
    - A. {c.MaCD, c.TenCD | CHUYENDE (c) $\wedge$ CD_MO(t) $\wedge$ t.MaCD $\neq$ c.MaCD}.
    - B. {c | CHUYENDE (c) $\wedge$ ($\neg \exists t$)(CD_MO(t) $\wedge$ t.MaCD = c.MaCD $\wedge$ t.HOCKY=1 $\wedge$ t.NAM=2019)}.
    - C. { c.MaCD, c.TenCD | CHUYENDE (c) $\wedge$ ($\neg \exists t$)(CD_MO(t) $\wedge$ t.MaCD $\neq$ d. MaCD)}.
    - D. {c | ($\forall c$)(DANGKY(c) $\wedge$ c.MaCD $\neq$ Null)}.
    - E. {c | CD_MO (c) $\wedge$ ($\forall t$)(CHUYENDE(t) $\wedge$ t.MaCD = c.MaCD)}.

Quiz

- PHÒNG(Mã_Phòng, Diện_tích, Giá_tiền, Loại)
- THUÊ(Mã_Phòng, Mã_KH, Ngày_nhận , Số_ngày)
- KHÁCH_HÀNG(Mã_KH, Họ_tên, Điện_thoại, Giới_tính)
- Tìm những phòng có giá tiền thuê lớn nhất trong những phòng đã được cho thuê:
  - A. $\{p \mid \text{PHÒNG}(p) \wedge (\neg \exists q)(\text{PHÒNG}(q) \wedge q.\text{Giá\_tiền} > p.\text{Giá\_tiền})\}$
  - B. $\{p \mid \text{PHÒNG}(p) \wedge (\forall q) ((\text{PHÒNG}(q) \wedge (\exists t)(\text{THUÊ}(t) \wedge t.\text{Mã\_Phòng} = q.\text{Mã\_phòng}) \Rightarrow q.\text{Giá\_tiền} \leq p.\text{Giá\_tiền}))\}$
  - C. $\{p \mid \text{PHÒNG}(p) \wedge (\forall q) ((\text{PHÒNG}(q) \wedge (\exists t)(\text{THUÊ}(t) \wedge t.\text{Mã\_Phòng} = q.\text{Mã\_phòng}) \Rightarrow q.\text{Giá\_tiền} \leq p.\text{Giá\_tiền}) \wedge (\exists t)(\text{THUÊ}(t) \wedge t.\text{Mã\_Phòng} = p.\text{Mã\_phòng}))\}$
  - D. A, B đúng
  - E. A, C đúng

